

Т. С. ГРИЦЬКА

Полтавський державний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка, м. Полтава

ВПЛИВ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА НА ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ У КОНТЕКСТІ ІДЕЙ А.С. МАКАРЕНКА

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, професійна компетентність педагога, ключові компетентності, предметні компетентності.

Із Концепції 12-річної середньої загальноосвітньої школи випливає, що одним із магістральних напрямів реформування освітньої системи України слід визнати компетентнісну стратегію, пов'язану з принципово новим цілепокладанням у педагогічному процесі, з перенесенням акцентів зі знань, умінь і навчальних результатів як результатів навчання на формування компетентності учнів.

Серед основних завдань загальноосвітньої школи освітянські концептуальні документи визначають виховання «національно свідомої, вільної, демократичної, життєво й соціально компетентної особистості», формування загальнонаукової, загальнокультурної, технологічної, комунікативної та соціальної компетентностей на основі засвоєння системи знань про природу, людину, суспільство, культуру, виробництво, оволодіння засобами пізнавальної та практичної діяльності. Компетентність названо інтегрованим результатом навчальної діяльності учнів. Компетентнісний підхід покладено в основу Державних стандартів. Зміст базової і повної середньої освіти створює передумови для запровадження особистісно зорієнтованих технологій, формування соціальної, комунікативної, комп'ютерної та інших видів компетентності учнів. Старша школа в нашій державі функціонує переважно як профільна; серед основних завдань профільного навчання виокремлено формування соціальної, комунікативної, інформаційної, технічної, технологічної компетенцій учнів на допрофесійному рівні. Розуміння компетентності як результату навчання є вельми актуальним у європейському просторі.

Суспільний прогрес і науково-технічна революція, яка лежить в його основі, зумовили не лише технічні, економічні та соціальні зміни. Вони зумовлюють такі параметри цих змін, як швидкість, глобальність, систематичність, незворотність, невизначеність. Швидкість змін створює ситуацію цейтноту, коли на визначення найбільш правильного рішення просто немає часу. Їх незворотність робить ціну помилки надвисокою, ризик зумовлює психологічний дискомфорт.

У той же час саме ці параметри створюють і велетенський простір для реалізації всіх життєвих можливостей особистості. За цих умов до життєвої компетентності, життєстійкості та життєздатності особистості висуваються додаткові вимоги.

У сучасному суспільстві, яке все більше цінує інтелектуальний та творчий потенціал особистості, життєво компетентна людина спроможна реалізувати можливості, подолати небезпеку, контролювати ризик. По суті, життєва компетентність особистості стає інструментом, за допомогою якого особистість будує власне життя, реалізує можливості, знешкоджує небезпеки.

Проблема набуття особистістю життєвої компетентності, розвитку її здатності до осмисленого збереження й самостійного та творчого відтворення власної життєдіяльності і досягнення життєвого успіху є однією з найважливіших проблем, які постали перед людством у XXI столітті.

Поняття «компетентність» (від лат. *competens* – відповідний, здібний) означає коло повноважень будь-якої посадової особи чи органу; володіння знаннями, досвідом у певній галузі. Під професійною компетентністю педагога розуміють особистісні можливості вчителя, які дозволяють йому самостійно й ефективно реалізовувати цілі педагогічного процесу. Для цього потрібно знати педагогічну теорію, вміти застосовувати її в практичній діяльності. Педагогічна компетентність учителя – це єдність його теоретичної і практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності.

Високі рівні сформованості у людини професійної діяльності, професійного спілкування, зрілості особистості створюють основу для розвитку різних видів професійної компетентності.

Професійна компетентність – це здатність людини розв'язувати певне коло професійних завдань. Професіоналізм формується на основі багатьох видів професійної компетентності. Вчені виділяють певні види професійної компетентності, а саме: компетентність у професійній діяльності, компетентність у професійному спілкуванні і компетентність у реалізації особистості професіонала.

Види компетентності в професійній діяльності: спеціальна (знання своєї справи); технологічна; правова; економічна; суб'єктивна; професіологічна (поінформованість у світі професій).

Види компетентності в професійному спілкуванні: комунікативна, спілкувальна (здатність до співпраці); соціально-перцептивна (здатність до сприйняття іншої людини); діагностична (здатність до вивчення іншої людини); етична; емпатійна; міжкультурна, соціокультурна (терпимість до інших культур); конфліктна.

Види компетентності в розвитку особистості професіонала: індивідуальна, аутопсихологічна (вміння вивчати себе); культурна (здатність до засвоєння культурних норм, які прийняті в даному суспільстві, як еталонів для розвитку своєї особистості); рефлексивна.

Педагогічна професія є одночасно перетворюючою і управляючою. А для того, щоб керувати процесом розвитку особистості, потрібно бути компетентним. Тому поняття професійної компетентності педагога виражає єдність його теоретичної і практичної готовності в цілісній структурі особистості і характеризує його професіоналізм.

Психолого-педагогічні і спеціальні (з предмета) знання є необхідною, але недостатньою умовою професійної компетентності. Практичне розв'язання педагогічних завдань забезпечують уміння і навички, передумовою яких є теоретико-практичні і методичні знання [2].

Педагогічні уміння – це сукупність послідовно розгорнутих дій, що ґрунтуються на теоретичних знаннях. Частина цих дій може бути автоматизованою (навички).

Через педагогічні уміння розкривається структура професійної компетентності педагога [3].

У якому співвідношенні знаходяться професійна компетентність і педагогічна майстерність вчителя? Свого часу вичерпну відповідь на це питання дав А.С.Макаренко. Відкидаючи твердження про визначеність педагогічної майстерності природженими особливостями, задатками, він показав її обумовленість рівнем професійної компетентності.

Педагогічна майстерність, заснована на уміннях, на кваліфікації, на його думку – це знання педагогічного процесу, уміння його побудувати, привести в рух. Нерідко ж педагогічну майстерність зводять до умінь і навичок педагогічної техніки, тоді як це лише один з компонентів майстерності, що виявляються зовні [2].

За глибоким переконанням А.С. Макаренка, оволодіти педагогічною майстерністю може кожен педагог за умови цілеспрямованої роботи над собою. Вона формується на основі практичного досвіду. Проте не кожний досвід стає джерелом професійної майстерності. Таким джерелом є лише педагогічна діяльність, осмислена з точки зору її суті, цілей і технологій; сплав особистісно-ділових якостей і професійної компетентності педагога.

А.С. Макаренко у статті «Деякі висновки з мого педагогічного досвіду» вперше схарактеризував поняття «майстерність вихователя» і «педагогічна техніка». Він розглядає проблему педагогічної майстерності педагога як проблему створення єдиного виховного колективу, здатного утверджувати дисципліну як дійсну свободу особистості, як форму життя та діяльності, як засіб захищеності, повноправ'я особистості в колективі. Для Антона Семеновича Макаренка проблема майстерності – це проблема раціоналізації праці педагога. Для кожного педагога оптимістично звучать сьогодні слова Антона Семеновича: майстерність – це те, чого можна добитися, і як може бути відомий майстер-токарь, чудовий майстер-лікар, так і повинен і може бути чудовий майстер-педагог. А.С. Макаренко вважав, що «майстерність вихователя... це спеціальність, якої необхідно навчати, як необхідно навчати лікаря його майстерності, як необхідно вчити музиканта» [1, с. 260].

Видатний педагог А.С. Макаренко був упевнений у тому, що педагогічна майстерність може бути доведена до високого рівня досконалості, майже до рівня техніки, і потрібно, щоб педагогіка оволоділа засобами впливу, які б були настільки універсальними і могутніми, що коли вихованець зустрічається з будь-якими шкідливими впливами, вони нівелювалися і ліквідувалися нашим впливом [1, с. 368-369].

Аналіз світових тенденцій у галузі професійно-педагогічної освіти засвідчує зростання вимог до педагогічного професіоналізму і особистих якостей вчителя. На думку вчених, основними проблемами, з якими зустрічатимуться вчителі у цьому тисячолітті, є:

- постійне ускладнення змісту освіти, гарантування високого рівня освітніх стандартів;
- самостійна постановка і вирішення творчих і дослідницьких завдань;
- ускладнення проблем виховання;
- безперервне оволодіння прогресивними технологіями навчання і виховання, новими досягненнями вітчизняного і зарубіжного досвіду;
- розв'язання складних професійно-педагогічних проблем, які вимагають інтеграції знань, практичних умінь і навичок із таких суміжних з педагогікою наук, як філософія, психологія, медицина, релігієзнавство, економіка, правознавство, кібернетика та ін.;
- робота в єдиному інформаційному середовищі, що передбачає раціональне використання інформаційних технологій у навчально-виховному процесі [2].

Усе це може здійснювати лише вчитель з високою професійною компетентністю, розвиненими творчими, дослідницькими здібностями, високим рівнем інтелігентності, духовно-морального потенціалу, конкурентоздатності, ерудованості, здібностей до безперервної освіти.

Система компетентностей в освіті має ієрархічну структуру, рівні якої складають:

1. Ключові компетентності (міжпредметні та надпредметні компетентності) – здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуро-доцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи актуальні індивідуальні та соціальні проблеми.

2. Загальногалузеві компетентності – компетентності, які формуються учнем упродовж засвоєння змісту певної освітньої галузі в усіх класах середньої школи і які відбиваються в розумінні «способу існування» відповідної галузі – тобто того місця, яке ця галузь посідає в суспільстві, а також уміння застосовувати їх на практиці у рамках культурно доцільної діяльності для розв'язку індивідуальних та соціальних проблем.

3. Предметні компетентності – складова загальногалузевих компетентностей, яка стосується конкретного предмета.

При цьому слід мати на увазі, що кожна ключова компетентність має «проектуватися» на загальногалузеві компетентності, які у свою чергу мають «проектуватися» на предметні компетентності (під терміном «проектуватися» розуміється таке визначення компетентностей нижчого рівня, щоб вони у сукупності забезпечували компетентності вищих рівнів). Разом із тим, ключові компетентності не складаються просто з набору відповідних галузевих та предметних компетентностей – вони інтегрують галузеві компетентності у складну структурну компоненту, в якій елементи пов'язані між собою різноманітними зв'язками та відношеннями.

Ключові компетентності, яких мусить набути кожен випускник загальноосвітнього навчального закладу, такі: навчальна, культурна, громадянська, соціальна та підприємницька компетентності. І все це можливе лише за умови професійної компетентності педагога.

Педагогічна компетентність учителя повинна вдосконалюватися за такими параметрами:

1. Знаннєва складова діяльності вчителя – він має отримати нові знання, що дають йому можливість працювати на сучасному рівні, за нового змісту навчання.

2. Позиція організатора навчальних ситуацій – учитель має особливим чином організувати навчальну ситуацію та сприяти тому, щоб учні в цій ситуації діяли, займали активну позицію здобувачів знань.

3. Позиція вчителя-предметника як координатора діяльності інших учителів у певній галузі, наприклад, у галузі інформаційних технологій.

Це далеко не повний перелік нарощування таких позицій до професійної компетентності вчителя.

Оновлення освіти як важливої сфери соціальної практики суспільства, що відповідальна за «виращування» найбільш цінного ресурсу розквіту країни – компетентної особистості та громадянина, – вимагає великих зрушень, вкладів, змін.

Отже, головне завдання освіти сьогодні – навчити молодих людей творчо і плідно взаємодіяти із суспільством і в такий спосіб досягати статусу повноправних і компетентних громадян, послідовно та поетапно створювати умови для набуття учнями необхідних компетентностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макаренко А.С. Сочинения в 7 томах. – М.: Издавництво Академії педагогічних наук РСФСР, Т. 5. – 1960. – 558 с.
2. Мойсеюк Н.С. Педагогіка. Навчальний посібник. 4-е видання, доповнене, 2003 р. – 615 с.
3. Педагогіка: Учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / В.А.Сластенин, И.Ф.Исаев, А.И.Мищенко, Е.Н.Шиянов. – М.: Школа-Пресс, 1997. – 512 с.

Т. С. Грицкая

Полтавский государственный педагогический университет имени В.Г. Короленко,
г. Полтава

ВЛИЯНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГА НА ФОРМИРОВАНИЕ КЛЮЧЕВЫХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ В КОНТЕКСТЕ ИДЕЙ А.С. МАКАРЕНКО

В статье рассматривается профессиональная компетентность педагога в контексте идей А.С.Макаренко и ее влияние на формирование ключевых компетентностей учеников.

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, профессиональная компетентность педагога, ключевые компетентности, предметные компетентности.

T. S. Gricka

INFLUENCE OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF TEACHER ON FORMING OF KEY COMPETENTNOSTEY STUDENTS IN CONTEXT OF IDEAS A.S. MAKARENKO

This article is examined the professional competence of teacher in the context of the A.S.Makarenko's ideas and its influence on forming the key competence of students.

Key words: competence, professional competence, professional competence of teacher, key competence, subject competence.

*Одержано 25. 03. 2009 р.
Рекомендовано до друку 09. 06. 2009 р.*